

Cugetările unei inimi smerite

*Un document
din secolul al XV-lea
despre viața duhovnicească*

Traducere din limba rusă:

Ștefan Voronca

EDITURA EGYMENITA

Monahul Vasile scrie:

Așa cum am zis mai-nainte, bătrânul de vrednică pomenire arareori ieșea din singurătate, și numai dintr-o nevoie oarecare, mișcat de dragostea pentru ucenicii săi, venea la noi și ne zidea cu dulceața și înțelepciunea cuvintelor sale. Fusesem plecat timp de mai mulți ani și, după ce m-am întors în Constantinopol, am aflat că bătrânul cuvios nu se simțea bine, drept care am dorit tare mult să-l văd înaintea ca Domnul să-l cheme din viața aceasta. Câțiva dintre frații noștri au vrut să-l viziteze împreună cu mine.

Sosind la ușa chiliei sale, l-am întrebat pe bătrân prin slujitorul chiliei dacă ne-ar putea folosi cu binecuvântarea și cu unele cuvinte de învățătură. Bătrânul și-a arătat bunăvoința să se supună cererii noastre și, cerând să ni se aducă ceva de-ale gurii, ne-a îndemnat să ședem pe iarbă, aproape de chilia sa, și să ne odihnim de călătorie. Îndată a venit și el.

Era tot numai păr alb, era de statură medie, oarecum aplecat de spate; avea un zâmbet călduros și se uita cu bunătate în jur la fiecare dintre noi. Adesea ochii lui se umpleau de tristețe, căci i se făcea milă de întreaga lume care

se afundase în păcate și nenorociri. Ori de câte ori vorbea de aceasta, bătrânul își pleca capul și plângea.

Ne-am așezat în semicerc și l-am ascultat pe bătrân atent cufundați în cuvintele lui. Ne vorbea de cât de mult dorește Dumnezeu mântuirea noastră, și cum a făcut toate cele de trebuință pentru aceasta. Mila și ajutorul Său plin de har sunt fără măsură și se întind atât către păcătoși, cât și către drepti, fără părtinire, cerând din parte-ne foarte puțin pentru mântuirea sufletelor noastre. Masa ospățului credinței este plină până la refuz, dar oamenii nu se îngrijesc de mântuirea sufletelor lor și nu vor să audă chemările Domnului.

Chiar cuvintele „mântuire” și „a te mântui” arată o primejdie cumplită: alăturăm aceste cuvinte unei înțelegeri conform căreia ele ar prevesti o mare primejdie sau nenorocire; de pildă, „mântuit de foc”, „mântuit de la pieire”, „mântuit în timpul unui atac vrăjmaș” etc. Iar ele [de fapt] trebuie să dea pricină omului să fie deosebit de prevăzător în viață și să aibă o dorință arzătoare de a se mântui; ele trebuie să ne aprindă credința în Mântuitorul și dragostea pentru El.

Dar acum, oamenii nu au nici o grijă de aceasta, zicând că această lume pământească, cea care ni se arată ochilor, este singura lume

care există. Ei nu știu că lumea înțelegătoare¹ este temeiul și esența lucrurilor. Așadar, întreaga lume pământească, materialnică, cuprinsă în măsuri precum înălțimea, lățimea, adâncimea și greutatea, ființează pe tărâmul timpului, care pe toate le duce spre nimicire, căci timpul este slujitorul morții. Timpul a început o dată cu căderea omului în păcat și va dăinui numai până la sfârșitul istoriei acestei omeniri muritoare².

¹ Bătrânul dă glas unei vechi tradiții ce-și trage desigur rădăcinile în Sfânta Scriptură. Lumea înțelegătoare (inteligibilă, gândită, noetică, care se înțelege cu mintea) este Cerul lui Dumnezeu, Biserica cerească care slujește neîncetat împreună cu cea pământească, este lumea duhovnicească, nepământească, cerul cel nou (cf. II Petru 3, 13). Ea se cunoaște de mintea coborâtă în inima luminată de focul Duhului prin rugăciune. De aceea zice și bătrânul că aceasta este temeiul și esența lucrurilor, căci de ea depindem în toate ce le facem, iar tot ce se face fără ea reprezintă non-valoarea, nimicul, iluzia, care în final vor pieri, ca unele ce de fapt nici n-au fost cu adevărat, fiind, cum s-a zis, fără nici o esență sau temei adevărat, avându-și începutul în „fumul” iubirii de sine și al plăcerilor trupesti ale omului. De altfel, acestea le întărește bătrânul în continuare. (Notele de subsol aparțin traducătorului ediției în limba română.)

² Omul a căzut din veșnicia comuniunii cu Dumnezeu. El era menit să se desăvârșească spre asemănarea cu Dumnezeu prin această viață veșnică ce s-a arătat la început prin cele dăruite de Dumnezeu omului. Neluarea în seamă a prezenței și voii de-veșnicie-aducătoare a lui Dumnezeu a atras după sine căderea în categoriile

Prin contrast, lumea înțelegătoare este în afara acestor mărginiri, în afara legăturilor³ și măsurilor; este nesfârșit de îmbelșugată, veșnică și nestricăcioasă.

Cuviosul bătrân mai zicea și că vremuri groaznice se apropie. Vrajmașii Domnului Iisus Hristos vor lua în captivitate întreg pământul, iar Marea Biserică⁴ va înceta să fie biserică a lui Dumnezeu. Mari nenorociri se vor abate pe pământul romeilor⁵, și, prin marea judecată a lui Dumnezeu, va înceta să mai fie. Oameni

omenești, limitate, neputincioase ale omului, arătate mai sus de bătrân, ce se înțeleg prin noțiunea de timp. „Continuarea” acestei căderi în omul actual a adus atâta nesocotință, încât acesta a încercat să măsoare prin categoriile vieții în timp perioada de dinainte de cadere, alegându-se cu rezultate dintre cele mai contradictorii și prostești, considerate de el exacte, eliminând aproape orice idee de veșnicie. Orice lucru limitat, temporal, supus pieirii, nu poate fi precedat de vreo esență sau de alte lucruri limitate dintr-o presupusă veșnicie, căci veșnicia nu aduce stricăciune și moarte, ci viață, căci ceea ce dăinuie veșnic este plin de valoare și viață. Dar oare poate fi descoperită viața veșnică exclusiv cu mijloacele timpului? Nicidecum, căci a o cunoaște sau descoperi necesită ieșirea din stricăciunea timpului, care este, cum s-a zis mai sus, „slujitor al morții”.

³ Sau lanțurilor, constrângerilor, ritmurilor monotone și inflexibile.

⁴ Sfânta Sofia.

⁵ Bizantinii se numeau pe sine „romei”, Constantinopolul fiind considerat a doua Romă.

vor pieri, orașe vor fi nimicite, chiar neamuri întregi vor pieri, căci nimic nu este nou sub soare decât sufletul omului, care este făcut după chipul și [spre] asemănarea lui cu Dumnezeu. Nu căutați ajutor la creștinii din Apus, nădăduind ca ei să ia armele și să apere moștenirea creștină obștească. Nu nădăduiți în aceasta. Căci creștinii apuseni nu sunt creștini; ei sunt păgâni. Chiar și noi, ortodocșii, avem multe lucruri⁶ care sunt păgâne.

Frate, nu te întrista la cuvintele mele, ci cercetează-ți sufletul. Uită-te numai câți idoli primește: Mercur – zeul lăcomiei; Afrodita – zeița concupiscentei; Ares – zeul mâniei etc.; și, în centru, Zeus – tu cu iubirea de sine și iubirea plăcerilor. Da, frate, avem multe păgânătăți, căci noi, ortodocșii, suntem păcătoși, atât din parte, cât și ca neam.

Totuși, noi suntem păgâni la suprafață, în vreme ce în adâncurile sufletelor suntem creștini, căci în smerenia noastră noi Îl avem pe Hristos în inimile noastre. Și, de aceea, în ciuda păcatelor noastre, *întru smerenia noastră aduși-Și-a aminte de noi Domnul*⁷. Neamurile apusene sunt creștine la suprafață, dar în inimile lor, în sufletele lor, ei sunt păgâni. Noi, ortodocșii, ne

⁶ Obiceiuri, comportamente etc.

⁷ Psalmi 136, 23.

întristăm pentru idoli care trăiesc în sufletele noastre, dar întru smerenia noastră cădem închinându-ne înaintea Domnului, dorind din toată inima să fim ai Lui.

Cu toate acestea, în cazul apusenilor, creștinismul lor este ca o aramă cu un strat subțire de aur; restul este cu totul păgân, căci înlăuntrul sufletelor lor ei se pleacă înaintea idoloilor lor, iar acești idoli împărățesc întru ei. Sunt mândri, și Hristos nu locuiește în inimile lor. Din această pricină, noi, ortodocșii suntem cu adevărat păgâni – la suprafață – dar în adânc suntem creștini; în vreme ce latinii apuseni sunt creștini la suprafață, dar păgâni pe dinăuntru. De aceea, nu vă așteptați ca ei să ne ajute. Noi, ortodocșii, le suntem străini⁸.

⁸ Bătrânul pare să zică aceea că a fi păgân la suprafață nu e deloc un lucru rău, ci a fi păgân întru adânc este rău. Cred că el se referă la faptul că credința creștină – din rânduiala lui Dumnezeu și pe fondul evoluției cultural-religioase a omenirii – a îmbrăcat o haină păgână încă de la apariția ei, care haină a fost creștinată aproape cu totul, a fost pătrunsă de Duhul lui Hristos. Aceasta se poate vedea în mai toate tradițiile creștine. Pentru aceasta zice bătrânul că noi, ortodocșii, suntem cu adevărat păgâni, căci am asumat creștinește moștenirea păgână, împlinind de fapt năzuințele și chiar cultural-religioase ale omenirii de dinainte de Hristos, așteptarea unui oarecare mântuitor sau a unui om cu puteri dumnezeiești fiind o constantă a multor credințe religioase arhaice și antice. Aceasta idee este oarecum întărită mai jos.

Bineînțeles, în fiecare neam există oameni buni și smeriți care-L poartă pe Hristos în inimile lor și în modul lor de viață. Dar nu există nimic în stare să egaleze sau care să se compare cu harul Ortodoxiei.

Aceasta este o credință de-suflet-mântuitoare; aceasta este o credință care ne duce la smerenie; aceasta e o credință care ne ridică la Hristos; aceasta este o credință plină de bucurie, o credință care îmbrățișează pe toți oamenii, o credință de o frumusețe de negrăit, o credință dumnezeiască! O, creștini ortodocși, fiți recunoscători lui Dumnezeu că sunteți ortodocși! O, ce fericiți suntem noi, creștinii ortodocși, că suntem ortodocși!

Dar acesta încă nu este sfârșitul lumii⁹. Sfârșitul lumii va veni mai târziu, iar timpul venirii sfârșitului stă în mâinile lui Dumnezeu – dar și în mâinile oamenilor¹⁰. Atunci când răul ome-

⁹ Se reia șirul cuvântului de mai-nainte.

¹⁰ Iată o precizare foarte importantă. Dumnezeu nu a hotărât nici o vreme anume pentru sfârșitul lumii, sau pentru alte evenimente din iconomia mântuirii. Totul se desfășoară undeva la mijloc între libertatea omului și cea a lui Dumnezeu, deși rânduiala lui Dumnezeu prevalează cumva mai mult în această iconomie. Prin urmare, în creștinism nu există soartă sau predestinare. Un exemplu grăitor ar fi proorocia lui Iona despre nimicirea cetății Ninive: proorocia nu s-a „împlinit”, căci locuitorii cetății s-au pocăit. În viața în Hristos, totul este imprevi-